

»Svetnik, ki ga je Cerkev sežgala« Predgovor

Le nekaj let po šeststoletnici smrti Jana Husa na grmadi v Konstanci leta 1415 in petstoletnici začetkov Luthrove reformacije na Nemškem ter v srednji Evropi Slovenci s knjigo zgodovinarja dr. Jonatana Vinklerja »Češka gos«, *Božji bojevniki, obstranci: »reformacija pred reformacijo« in njeni evropski ter slovenski konteksti, ideariji in imaginariji* dobivamo odlično zgodovinsko delo, ki govori o vzrokih, razlogih in posledicah cerkveno reformnih prizadevanj v deželah češke krone na prelomu 14. in 15. stoletja ter njihovemu nosilcu Janu Husu. Ta prizadevanja so močno vplivala na dobro stoletje mlajše, vendar še močnejše Luthrove kritike takratne Cerkve, njenih struktur in verskega nauka. Katoliška cerkev je morala že v Husovem času premagovati hude krize. To je bil čas shizme – zahodnega razkola v Cerkvi, ki ga niso povzročila zgolj neobvladljiva razhajanja o cerkvenem nauku, pač pa tudi mnogi politični interesi in intrige.

Srednjeveška krščanska Cerkev se je na mnogih področjih oddaljila od temeljev učenja Kristusovega evangelija, to je *prvega, starega, pravega krščanstva*. Za reformo njenega duhovnega poslanstva v smislu Kristusovih besed učencem in množici: »*Če hoče kdo hoditi za menoj, naj se odpove sebi in vzame svoj križ ter hodi za menoj*« (Mk 8,34), je nastopilo več reformatorjev, katerim so pot reforme pripravljali t. i. *predreformatorji*. Pomemben mejnik v zgodovini krščanske Cerkve je bil nastop dr. Martina Luthra leta 1517, ki je pomenil začetek zgodovinskega obdobja, znanega kot reformacija, katere temelj je bila težnja po obnovi zahodne krščanske Cerkve. Luthrovo

učenje je spodbujalo obnovo Cerkve izključno na principih Svetega pisma. Iz tega temelja je izhajala tudi *Augsburška veroizpoved* (*Confessio Augustana*, 1530). Kot se je pokazalo pozneje, je bil Luthrov nastop leta 1517 začetek gradnje nove cerkvene in teološke ureditve ene izmed vidnih krščanskih cerkva, in s tem tudi formalni in pravni razhod z Rimskokatoliško cerkvijo. Dokončni razhod evangeličanov Augsburške veroizpovedi in Rimskokatoliške cerkve so predstavljali rezultati Tridentinskega koncila. V zahodni in srednji Evropi sta se tako dokončno (iz)oblikovali dve veliki krščanski skupnosti – katoliška in protestantska.

Pomemben Luthrov predhodnik v reformi Cerkve je bil češki magister lepih umetnosti, teolog, duhovnik in pridigar Jan Hus, privrženec angleškega reformatorja Johna Wycleffea. Hus je v deželah češke krone na prelomu 14. in 15. stoletja izrekal zelo močno kritiko srednjeveške Cerkve, njenih struktur in verskega nauka. Tako lahko rečemo, da se zgodovinska reformacija v srednji Evropi začne pri Slovanih, z Janom Husom na Češkem.

Češka srednjeveška država je že v 13. in 14. stoletju postajala politična, gospodarska in kulturna velesila Evrope. Kralji z močnim plemstvom, Cerkvijo (škofija leta 973, nadškofija od leta 1344) in vojsko so v večjezični, mednarodni Pragi poosebljali pravni red, nadzorovali državno administracijo, skrbeli za utrditev in širitev države; v samostanskih središčih pa so bile šole za vzgojo duhovnikov in državi potrebnih kadrov.

Učenje Jana Husa je temeljilo na Svetem pismu. Za Husa je bila Biblija najvišja avtoriteta, ki je bila nad teologijo in nad krščanskim življenjem. Na temelju Svetega pisma je Hus kot edino glavo Cerkve priznaval Jezusa Kristusa, kar pomeni, da je bilo Husovo učenje posebej usmerjeno na veroučno področje, toda njegovo delo se je pomembno dotaknilo tudi narodnega in jezikovnega področja. Pripisujejo mu avtorstvo reforme češkega jezika. Jan Hus je v praksi udeležil moč in pomembnost maternega jezika pri bogoslužnem obredu, ki sta ga že več kot 500 let pred njim odkrila »slovanska blagovestnika« – Ciril in Metod. Temelj njunega poslanstva je bilo širjenje Božje besede v slovanskem jeziku in opravljanje slovanske liturgije pri bogoslužjih v Velikomoravski. Solunska brata sta ugotovila, da bodo ljudje krščansko vero lahko sprejeli le, če bo ta širjena v njim razumljivem jeziku. Na enak način je učenje Jana Husa spodbudilo začetek procesa, ki je pomenil ponarodelost kulture na Češkem. Češki jezik je postopoma izrinil latinščino ne samo iz književnosti, ampak tudi iz bogoslužnega področja, ki je bilo v domeni latinščine. Biblija in verska pesem sta po zaslugi maternega

jezika postali dostopni širokim ljudskim množicam. S tem so se v Evropi začeli pojavljati tudi zametki narodnih zavesti.

Tudi slovenska protestantika 16. stoletja (Trubar, Krelj, Bohorič in Dalmatin), ki se poučuje in navdihuje s stiki s češkimi, književno ustvarjalnimi, v izgnanstvu ali študijsko bivajočimi husitskimi sobraty, študenti in profesorji na raznih nemških univerzah, je sledila temu načelu. Literarni zgodovinar Václav Burian ugotavlja, da naj bi slovenski protestanti, zlasti Krelj, poznali češkobraski katekizem, češkobrasko kancionale in prevod *Novega testamenta*, ki ga je leta 1564 izdal škof moravske Bratrasko jednote, humanist Jan Blahoslav.

Ko Martina Luthra še ni bilo na svetu, John Wycleffe, Husov prvi vzornik v reformi Cerkve pa je že zdavnaj umrl, je bil Jan Hus znan po svojih zelo ostrih disputih in pridigah ter razpravah v Betlehemski kapeli sredi stare Prage. V svojih pridigah je poudarjal, da zares pravo ljubezen do Boga dokazuje le življenje po Kristusovem nauku. Samo človek, ki tako ravna, je lahko Božji služabnik. Hus je bičal izprijenost duhovščine, nasprotoval je prodajanju odpustkov in podpiral obhajilo (Sveto večerjo) pod obema podobama (kruh in vino), kar so sto let kasneje sprejele reformirane protestantske cerkve. V marsičem je Hus našel zgled v nazorih angleškega reformatorja Wycleffea, ki je ravno tako učil, da Cerkev ne sme imeti posvetnega bogastva ter da je edini vir resnice Sveto pismo. Tako je Jan Hus pogosto navajal Biblijo in neomajno verjel njenemu sporočilu tudi, ko so mu sodili v nemški Konstanci ob Bodenskem jezeru. Njegov traktat *De Ecclesia* (O Cerkvi) iz leta 1413, v katerem je med drugim kritiziral razmere v takratni Katoliški cerkvi, je bil eden glavnih razlogov procesa proti njemu. Cerkvenci zbor se z njegovimi stališči ni veliko ukvarjal, pač pa ga je proglasil za hereziko, mu odvzel vse cerkveno-duhovniške časti, ga ekskomuniciral, obsodil na grmado ter ga predal posvetnim oblastem. Na zaslišanjih je Hus večkrat ponovil: »Če mi boste s Pismom dokazali, da se motim, bom svoje nazore rad spremenil.« Svojih trditev Hus ni preklical niti takrat, ko je že stal na grmadi in so mu v zameno, če si premisli, ponujali življenje.

Reformator Martin Luther je zelo cenil Husove reforme. Dobro je poznal njegove teološke traktate, zlasti *De Ecclesia*, katerega je dal prevesti v nemščino. S Husom naj bi tako rekoč soglašal v vseh točkah: o vlogi duhovnikov in papeža, o sveti maši in učenju o zakramentih ... Toda Luthru ni šlo le za reformo cerkvene strukture, tako kot Husu, temveč tudi za reformo teologije oz. eklezioologije. Za Luthra je češki reformator bil »svetnik, ki ga je Cerkev sežgala,« ali, kot se je izrazil o Husovem teološkem traktatu

De Ecclesia: »Ne da bi vedeli, smo vsi husiti.« S tem se je štel za Husovega neposrednega naslednika v izvajanju reformiranja Cerkve.

Ko se sprašujemo, kaj je povezovalo češko reformacijo z nemško, se pravzaprav vprašamo, kako so se odnosi med predstavniki češke in nemške reformacije oblikovali od začetka luteranske reformacije in kakšno je bilo razmerje med vsebino obeh reformacij. Kaj je bilo skupnega tema dvema gibanjema? Kakšna je bila notranja povezava med idejami o reformi Cerkve, ki so se časovno in vsebinsko razlikovale? Skozi večino 19. in 20. stoletja so zgodovinarji in teologi govorili, da se je reformacija začela v Wittenbergu, medtem ko naj bi se na Češkem sto let prej zgodila predreformacija. V zadnjih letih so nekateri nemški in drugi raziskovalci to problematiko podrobno preučevali. Spoznali so, da so Husovo razmišljanje, njegovi nauki, življenjske zgodbe in mučeništvo bili vedno v Luthrovi zavesti in so ga skupaj z drugimi dejavniki spremenili v reformatorja. Hus je bil tisti, ki je Luthru pokazal pot do reforme Cerkve. Lahko bi rekli, da je Luther dokončal, kar je Hus začel. Nenazadnje je Luther jasno poudaril svojo naklonjenost Husu z besedami: *»Ego amo eum.«* (*Imam ga rad.*) Takšen tesen odnos z Janom Husom Luthra ni zapustil vse do konca življenja. Martin Luther je leta 1531 celo omenil Husovo izjavo, da *»se v Konstanci pripravljajo speči gos, a čez sto let bodo slišali petje laboda«*. Ta »prerokba« je bila zapisana v pismu, ki ga je Hus poslal v Prago novembra 1412 in omenja *pečenje gosi, za katero bodo prileteli sokoli in orli*. V kasnejšem reformacijskem zgodovinopisju, pa tudi v različnih ikonografskih razlagah iz 16. stoletja je podoba Husa in Luthra prikazana s podobo gosi in laboda. Najverjetnejša razlaga je v podobnosti med gosjo in labodom, ki ponazarja podobnost reformnih nazorov med Husom in Luthrom. Tovrstna primerjava je bila omenjena celo na Luthrovem pogrebu v pridigi Johanna Bugenhagna, ki je Husa označil za eno redkih zgodovinskih osebnosti v cerkveni zgodovini:

V tej žalosti pa moramo priznati tudi Božjo milost in usmiljenje do nas ter se mu zahvaliti, da nam je sto let po smrti svetega Jana Husa (ki je bil zaradi resnice umorjen leta 1415) po svojem Duhu dal tega dragega Martina Luthra zoper antikristove nauke papeža [...], kot je Jan Hus sam prerokoval pred svojo smrtjo o prihajajočem labodu. »Danes,« pravi Jan Hus, »pečete gos. Toda Bog bo poslal laboda, ki ga ne boste mogli sežgati, niti speči ...« Tako je to storil po našem dragem očetu Luthru.

Češki teolog Jan Amos Komenský (1592–1670) je Husa označil za *izhodišče reformacije*. S tem je vzporejal češko tradicijo začetkov Husove reformacije z nastankom luteranske reformacije. Pravzaprav med njima obstajajo jasne podobnosti. Češki narod stoletja ni prebolel travme in krivice, ki jo je cerkveni zbor v Konstanci zagrešil nad Janom Husom. Hus je bil mož moralno in versko neoporečen, umaknjen pa je bil s cerkvenega prizorišča, ker je zaradi nevrednega, grešnega življenja postavil pod vprašaj avtoriteto papeža, cerkvenih zborov, nadškofov, skratka vso avtoriteto tedanje grešne srednjeveške Cerkve. Njegovo versko prepričanje, njegov ugovor vesti zoper globinsko, vsebinsko pokvarjenost v tedanji Cerkvi nista mogla pretehtati formalnih pravnih kriterijev, zaradi katerih so ga na koncilu v Konstanci obsodili. Na Češkem je bilo po njegovi mučeniški smrti med zmernejšo strujo husitov, med utrakvisti, uveljavljeno geslo: *»Zgorel je heretik, rodil se je mučenik!«* Češka husitska utrakvistična cerkev ga je imela za mučenika. S tem, ko je sledil Jezusu, je našel in obdržal svojo usmerjenost njegovi besedi. In ravno to je pomembno protestantsko prepričanje, ki je bilo tako močno oblikovano že pri Husu in ga še danes tako visoko spoštujemo. Toda ravno danes lahko ponovno razmišljamo o bistvenih načelih Jana Husa, da nas Jezus kliče, da služimo za Božje kraljestvo, tako da moramo v svojem življenju, pri vsakodnevnih opravilih na tej zemlji, med ljudmi, v svoji kulturi, pri delu, v družinah, Cerkvah in skupnostih, pričati o Božji resnici. In le tako si lahko zaželim, kar je Hus vedno dodal na koncu svojih govorov in spisov: *»Amen, Bog daj!«* (*»Amen, tak Bóh daj!«*)

Povezave med Husovim reformnim gibanjem in Luthrovo reformacijo so bile ob Husovi šeststoletnici tragične smrti in Luthrovi petstoletnici izoblikovanja 95 tez ponovno vsestransko raziskovane, razjasnjene in na novo ovrednotene. Strokovna literatura o teh vprašanjih je tako rekoč nepregledna. Le-tej lahko Slovenci s ponosom prištejemo odlično delo zgodovinarja dr. Jonatana Vinklerja *»Češka gos«, Božji bojevniki, obstranci*, ki potrjuje zapis češkokobratskega teologa Lukáša Praškega:

*»Bog je začel svoje delo na Češkem.«
(»Buoh začal v Čiechach dielo sve konati«).*

*mag. Geza Filo, bivši škof
Evangelicianske cerkve Augsburske veroizpovedi
v Sloveniji*